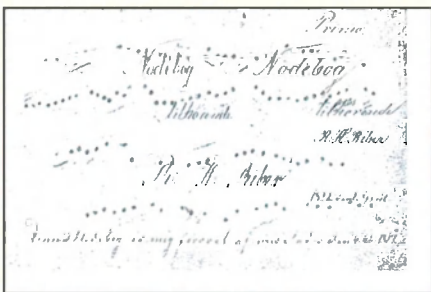

Dansens og musikkens rødder 52

Spillemandsbogen fortæller – 1. del

af Gertrud Weensgård

Vel ankommen til Folkemindesamlingen i København bliver man mødt af den venligste betjening, som er rede til at opfylde ens ønsker. Jeg skulle i dette tilfælde se på nogle af de ældste spillemandsbøger fra Fyn, som ligger i arkivet i kælderens. Man får bragt et udvalg og bladrer lidt omkring indtil der er en der fanger. Det blev en smuk nodebog i rødt skindbind med årstallet 1768 og initialerne B.R. i guldtryk. En stor bog med et par hundrede melodier i. På forsatsbladet stod skrevet med den nydeligste skrift: Nodebog tilhørende R.H.Riber, 1822 den 2. april og nederst på siden stod der: Denne nodebog er mig foræret af min fader den 4. februar 1817. Ved siden af nodebogen

lås oplysning om at der havde levet - og stadig lever - en familie Riber i Svendborg. Dermed var en nøgle til den smukke nodebog faktisk lagt i ens hænder. Udstyret med en kopi af hele nodebogen kan man så tage hjem og prøve at lirke låsen op!

Det første der skal prøves er om årstallene i bogen og data på familien Riber kan komme til at rime. Her kommer en slid-som tid på forskellige arkiver. Landsarkivet Fyn, Byhistorisk Arkiv i Svendborg og måske flere arkiver. Det griber om sig og ens evner til at læse gotisk kommer ofte på svære prøver. Men det lønnede sig i dette tilfælde at holde ved. B.R. og 1768 passer på en købmand Bertel Riber som levede i Svendborg fra 1746 til 1846 og når det viser sig at han havde en søn, som hed Rasmus Hansen Riber, hvilket passer på forsatsbladets R.H.Riber, som levede fra 1802 til 1876, er man sikker på at

nodebogen har sit hjemsted i Svendborg. Så er nodebogen dateret, geografisk placeret og ejerne navngivet og så er man færdig med den bog. Men nej, det er først nu det bliver rigtig spændende. Et er at vide om bogen hvor den hører til, noget helt andet er at prøve at give bogen liv. Den er begyndt at røre på sig, men det skal vise sig at den har flere ting at afsløre. Først og fremmest falder det i øjnene at bogen så tydeligt er skrevet med to forskellige hænder og rummer to forskellige repertoarer - og det er jo ganske naturligt. Der kan nemt ske et repertoireskift i dansemoden fra far til søn. Hvem, hvad og hvor er de to mænd som har lagt navn til bogen? Først Bertel Riber. Han var købmandssøn og da han fik sin fine nodebog var han 22 år. Man kan forestille sig at han da var i

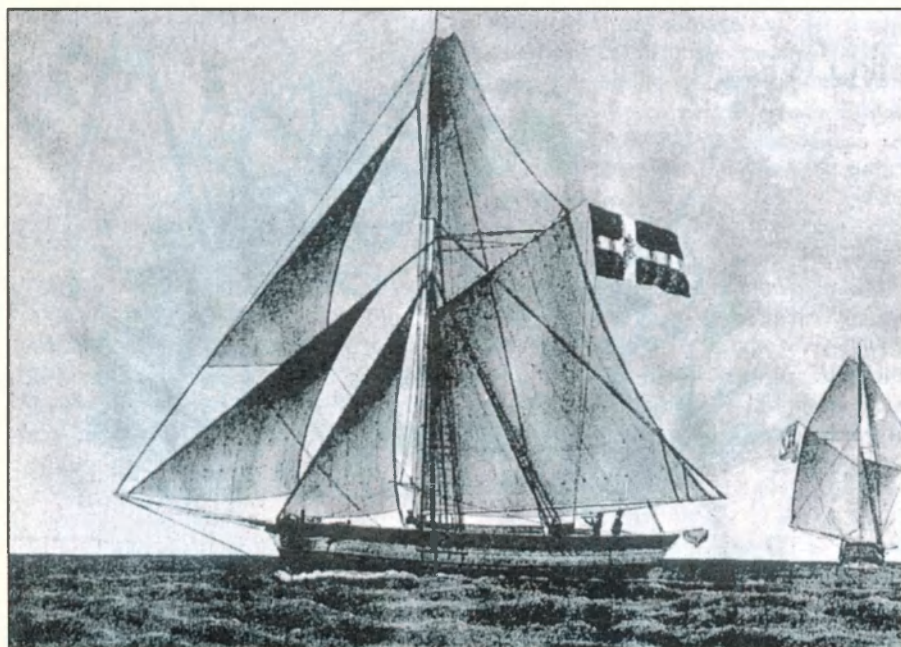

Købmand Gomme Christensen Graae (1744-1804). (Silhouet i Svendborg amts museum).

færd med at forberede sig til at overtage sin fars forretning. Provst Joachim Begtrup har skrevet en bog om Svendborg. Den udkom i 1823 og fortæller om tiden op til da. Heri skriver Svendborgs toldinspektør om byens købmandsfamilier at de var ret lukkede. Ingen nye kunne komme ind i familierne. Søn fulgte far i erhvervet. Man får også at vide at købmændene hørte til byens "rangspersoner" sammen med borgmester, toldinspektør o. lign. At de har følt sig som sådanne kan man læse hos Pjentemølleren, som skriver i sin dagbog 22. 7. 1807: ".....(om byens skydeselskaber) ..thi Jæger Corpset består for det meste af købmændene, hvorfor det blev oprettet fra første tid, thi de foragter håndværksstanden så meget at de ikke engang kan være i selskab med, ja de kan knap tåle at se håndværksmanden med en god kjol på uden med misundelse og foragt og ærgelse" Forberedelsen til at overtage en købmandsforretning bestod ofte i at man sejlede med husets skibe til f.eks. København med bøndernes hos købmanden indhandlede varer og kom retur med varer som solgtes fra forretningen. Turen kunne også gå til Kiel eller andre Østersøhavne, så Svendborgs, på den tid 1714 indbyggere, var ikke isolerede fra verdens larm!

Nu er det tid at afsløre hvilken dansemusik den unge Bertel - sandsynligvis - har diverteret med. Den del af nodebogen, som han får ansvaret for består af 36 engelskdanse. Engelskdanse er disse fornøjelige rækkedanse, hvor man i forskellige figurer bevæger sig omkring hinanden og sandelig får danset med alle i rækken. Danse som man finder en del af i vor tids folkedanseres danse- beskrivelseshefter og som udgør grundstammen i squaredansene. Sådanne danse har købmandsfamilierne og byens øvrige honoratiore mere set med ved deres sammenkomster som "undertiden endes med dans".

Enhver der har lyst kan i dag danse efter Bertels bog. På højresiderne i bogen står smukt noteret en, eller to, melodier og på venstresiderne er der tegnet med sikker

Sluppen "Christiane Charlotte" (kaptajn Niels Killerup) af Svendborg 1829 (Svendborg amts museum).

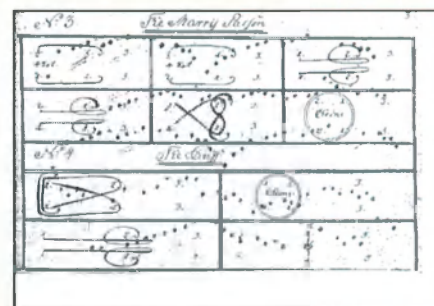
hånd en, eller to, danse, og ikke en eneste er kedelig! Måske har Bertel ikke spillet alene, men spillet sammen med byens stadsmusikant, Niels Carl Simonsen, som kunne levere bas-, fløjte-, dulcian-, clarinet- m.m. spil. Man hører melodierne og ser Svendborgenserne drejende, svingende og kædende i deres mørke klædedragter. Begtrup skriver: "- de elske mest blåt og grønt, dog altid fineste sort. Konerne ligner deri mændene, de foretrækker det solide for flitterstads".

For nu at være helt sikker på at det kan passe med de engelskdanse o. 1768 skal vi lige en tur omkring dansehistorien m.m. Dansehistorien bekræfter at engelskdansene stortrivedes i Europa og dermed også i Danmark i 1700-tallet, vel stadig iblandt nogle menuetter. Det kan også betale sig at se på hvilke danse der blev udgivet i København på Sønnichsens forlag - og der finder man fra 1783 mængder af udgivne engelskdanse. Endelig skal vi se på tidssvarende spillemandsbøger, og så er

vi helt sikre på at der kan have været danset engelskdanse i Svendborg o. 1768. Godt nok er Bertels bog den ældste vi har med tegnede dansebeskrivelser, men de næste dateres 1774 og 1776, og der er paralleler til Bertels melodier og danse i disse bøger. Vi er på sikker grund når vi ser for os Svendborgenserne danse.

Så langt om Bertel Riber, men vi slipper ham ikke helt for vi skal jo have sat Rasmus Hansen Riber i verden. Bertel fortsætter som købmand i Svendborg livet ud og han ses i folketællinglisterne som ugift købmand lige til 1810, da han som 64-årig gifter sig med sin 42-årige husholderske, Bolette Hansen, som har været i hans tjeneste hvert fald siden 1801. Bolette havde sandsynligvis en uægte søn med i sin plads da hun tiltrådte og hun nedkom, mens hun var i Bertels tjeneste, med en søn både i 1802 og 1804. Faderen til disse to drenge opgives som, for den enes vedkommende "Anders Jensen fra Jylland, ukendt opholdssted". Den anden fader er lige så ubestemmelig. Hvordan det nu end hænger sammen med det faderskab så får alle tre drenge efternavnet Riber og den ældste og den yngste bliver købmænd i Svendborg. Men den mellemste, Rasmus Hansen Riber, gør anden karriere.

Herom i næste nummer af bladet.

Dansens og musikkens rødder 53

Spillemandsbogen fortæller – 2. del

af Gertrud Weensgård.

I sidste nummer af "Hjemstavnsliv" kunne man læse om en spillemandsbog fra Svendborg kaldet Riberbogen efter dens ejere. Bogen har haft to ejere og i sidste artikel fik vi lige sat ejer nummer to i verden. Her kan man så læse videre om hans liv og musik.

Brobygårds hovedbygning set fra syd.

Som 15-årig er Rasmus Hansen Riber skriver på Brobygård i Sønder Broby, ret derefter fuldmægtig i København og senere igen fuldmægtig for herredsfoged Anthon til Bredebro i Sønderjylland, men da denne bliver sindsyg bliver han fuldmægtig hos kancelliråd Holst på Trøjborg ved Tønder. En både berømt og berygtet herre. Berømt for sin fantastiske eksport af kvæg syd for grænsen og berygtet for sin hårde fremfærd overfor godssets bønder. 1821 melder Rasmus sig, 19 år gammel, som seminarist på Skårup Seminarium og han dimitteres 1823, 21 år gammel, med næsthøjeste karakter.

Gengivelse af det eneste kendte billede af Wedels præstegårdsseminarium, en farvelagt tegning udført den 26. april 1831 af seminarielektor Lorenz Lorenzen.

Og så fik han derudover tid til at spille violin og skrive ca. 170 melodier. Nu er det sådan, at han har skrevet hvornår han har skrevet sin nodebog ud. På sidste blad står der: Udskrevet september 1825 og man kan tyde forsatsbladets tekst som om Rasmus først begynder at skrive melodier 1822. Dvs. bogen kan være blevet til i løbet af tre år - fra 1822 til 1825. Lige netop årene efter hans lærereksamen, de år hvor man ingen dokumentation kan finde om ham. Det kan man først i 1828 hvor han bliver lærer i Ringe og året efter bliver gift i Kerteminde Kirke med købmandsdatteren Marie Gommesen med hvem han får 4 børn - og iøvrigt virker som lærer resten af sit liv. Men i tiden da alle de 170 melodier bliver skrevet ved man intet om ham. Har han måske været spillemand?

Lad os vende os til Begtrup for at få mere at vide om livet i Svendborg. Det er nu efter Napoleonskrigenes tid - 1807 - og statsbankerotten 1813 er også passé - det er nye tider i Svendborg. "Da byen under krigen havde militære, hvorfor den ellers er fri, så bevirkedes derved megen forandring, den forlod lidet sit tarveligere liv og tog en friere gang." Der er oprettet et dramatisk selskab: ".....dog må jeg bemærke, at de fleste såvel af handelsklassen, som af andre borgere, just ikke finde smag i at fremtræde på skuepladsen, men vel i at bivåne forestillingerne, som tilsku-

Købmand Jacob Olsen Maegaard (1786-1831). (Silhouet i Svendborg amts museum).

ere. Teatret har et skønt lokale, og da byen har en god stadsmusikant, er orkesteret vel besat." Mon man kunne finde Rasmus Riber i det orkester? Ud over det dramati-

Torvet i Svendborg efter rådhusets opførelse 1830. (Svendborg amts museum).

ske selskab har byen en borgerlig klub og et skydeselskab, og byens vinterfornøjelser er baller, maskeradefester, skuespil og koncerter. Sommerfornøjelserne er alle ude i naturen, men ofte med musik af forskellig art. Der har bestemt været nok at gøre for en duelig musikant.

Det er nu værd at se på om melodierne i Rasmus Ribers bog kan passe til sådan et byliv, som man kan fornemme af ovenstående. Det er i alle måder en opgangstid for borgerskabet. For Svendborg kan man lade skibsbyggeriet være indikator for den stigende velstand. I tiden 1807 til 1814 byggedes der i Svendborg 130 nye skibe af forskellig størrelse. Lige fra købmandsskibe, der kunne sejle på Middelhavet, til småbåde, der klarede Nyborg og småøerne. Befolkningstallet er steget betydeligt og der peges på livlig handel med omegnen. Borgerskabets selvbevidsthed kommer ikke af ingenting og ved fester og sammenkomster "hersker en fri og åbenhjertig tone, og intet mangler i beværtningen for at stemme gæsterne til munterhed". Denne munterhed viste sig på den tid ikke mindst i form af afsyngelse af selskabsange. Her kunne Rasmus Riber levere musik. I hans nodebog finder man 13 selskabsange, som alle er tidstypiske. Dansemusikken i nodebogen viser os hurtigt at vi er i valsens århundrede. 55 valse og 7 wienervalse virker overbevisende om dette. Men de overgås i antal af ecossaiserne hvoraf der er 66. Ecossaiserne ligger i form i forlængelse af engelskdansene, men er i et og alt lettere og de tillader de dansende at suse hen over gulvet. Man fornemmer borgerskabets fært af frihed! Der er stadigvæk nogle få engelskdanse og ud over dem er resten af bogens danse repræsenteret med en enkelt melodi. Disse danse er: la Bateuse, March, Molinasky, Quadrille, Fandango, la Tempet, Hornpfeife, Hopsa, Tyrolervals, Rigel, Menuet, Contredans, Hopsavals og Cotillon. Inden vi nu fortaber os i 1820-erne skal vi lige forsikre os ved at se på andre kilder.

Dansehistorien først. Ved kig diverse

steder forvisses man om at repertoiret i Ribers bog passer til tiden. Så var det udgivelserne - nu på Loses forlag i København. Dansene er der alle - la Bateuse og Hornpipe 1817, Wienervals 1819, Cotillon 1822 osv., osv. Så gælder det samtidige andre håndskrevne spillemandsbøger. Der er en fra Voldbro på Sydøstfyn skrevet af Hans Larsen i 1830-erne. Heri findes omtrent de samme danse som hos Riber og med samme frekvens! Rasmus Andersen fra Saltofte, også Sydøstfyn, skriver sin nodebog o. 1849 og heri er igen næsten, og med samme frekvens, de samme danse. Hos Rasmus Andersen kigger den nye tid frem med hamborgere og polkaer. Skulle man pege på en forskel mellem de to sidstnævnte bøger og Ribers bog må det være denne at i Ribers bog findes flere forskellige moderne danse. Det kunne tale for at bogen hører til i et bymiljø, hvor man almindeligvis er mere "med" på det sidste nye.

Endelig har vi endnu en kilde til at forvise os om Rasmus Ribers aktualitet. 1823 udgav danselærer Jørgen Gad Lund en danselærer-bog, Terpsichore, og heri finder man de samme danse gennemgået som findes udgivet fra Loses forlag og i spillemandsbøgerne.

Vi kan konkludere at vi sidder med en spillevende dansebog i hånden. Den har lyttet til forrygende og smægtende dansemusik og set svendborgensiske borgere svinge sig på dansegulvet. At det så sikkert kan skrives at det har været i Svendborg, - og omegn - musikken har været brugt, hviler på en påvisning af at en mængde af melodierne i Ribers bog findes i bøger fra Tåsinge. En oplysning som lå ved bogen sammen med oplysningen om Riberfamilien i Svendborg.

Nodebogen præsenterer to tider - to dansemiljøer - i det sidste tilfælde er det en præsentation af et samtidigt og fuldstændigt danserepertoire hvor dansene matcher hinanden og skal opleves sammen. Det siger nodebogen, som har vist sig at være en ypperlig fortæller om sin samtid. Hvor den i Folkemindesamlingens læsesal kun så småt lokkede med sit pæne udseende er den nu en sprudlende kilde for videre forskning - og for forrygende og smægtende dans.

Kilder:

Riberbogen. Dansk Folkemindesamling. 1987/13 A:5. 4°

Landsarkivet, Fyn

Byhistorisk Arkiv, Svendborg

Joachim Begtrup: Forsøg til en beskrivelse over Svendborg Købstad, Odense 1823

Otto Jonassen: Pjentemølleren og hans dagbog. Svendborg og omegns museum, 1992

Jens Henrik Koudal: For borgere og bønder. København 2000

Jørgen Gad Lund: Terpsichore. Maribo 1823

Oplysninger om Ribernavnets tilknytning til Svendborg samt om melodiparaller i Tåsingebøgerne ved Bent Nielsen, Tåsinge.